

SORĂ LUME

Ana Blandiana (nume literar al Otiliei-Valeria Coman, căsătorită Rusan) s-a născut la Timișoara, la 25 martie 1942. Studii de filologie romanică, licențiată a Facultății de Filologie a Universității din Cluj. Burse de studii la Iowa University (SUA), Heidelberg Universitat, DAAD Berlin.

Cărți de poezie: *Persoana întâi plural*, 1964; *Calcaiul vulnerabil*, 1966; *A treia taină*, 1969; *50 de poeme*, 1970; *Octombrie, noiembrie, decembrie*, 1972; *Poeme*, 1974; *Somnul din somn*, 1977; *întâmplări din grădina mea*, 1980; *Ochiul de greier*, 1981; *Ora de nisip*, 1984; *Stea de pradă*, 1986; *Alte întâmplări din grădina mea*, 1987; *întâmplări de pe strada mea*, 1988; *Poezii*, 1988; *Arhitectura valurilor*, 1990; *100 de poeme*, 1991; *în dimineța de după moarte*, 1996; *La cules îngeri*, 1997, 2003, 2004; *Cartea albă a lui Arpagic*, 1998; *Balanta cu un singur talger*, 1998; *Soarele de apoi*, 2000; *Refluxul sensurilor*, 2004; *Poeme*, 2005, *ıntoarcearea lui Arpagic*, 2008; *Patria mea A4*, 2010; *Pleoape de apă*, 2010; *Orologiul fără ore*, 2016; *Variațiuni pe o temă dată*, 2018; *Integrata poemelor*, 2019.

Cărți de eseuri: *Calitatea de martor*, 1970, 2003; *Eu scriu, tu scrii, ellea scrie*, 1975; *Cea mai frumoasă dintre lumile posibile*, 1978; *Coridoare de oglinzi*, 1983; *Autoportret cu palimpsest*, 1985; *Orașe de silabe*, 1987; *Geniul de a fi*, 1998; *Ghicitul în mulțimi*, 2000; *Cine sunt eu?*, 2001; *A fi sau a privi*, 2005; *O silabisire a lumii*, 2006; *Spaimea de literatură*, 2004, 2010; *Fals tratat de manipulare*, 2013; *Istoria ca viitor*, 2017.

Cărți de proză: *Cele patru anotimpuri*, 1977, 2011 – nuvele; *Proiecte de trecut*, 1982, 2011 – nuvele; *Sertarul cu aplauze*, 1992, 1998, 2002, 2004 – roman; *Imitație de coșmar*, 1995 – nuvele; *Orașul topit și alte povestiri fantastice*, 2004 – nuvele; *Povestiri fantastice*, 2016 – nuvele.

Cărțile sale de poezie și de proză au apărut în traducere, începând din 1982, la prestigioase edituri din Polonia, Germania, Italia, Marea Britanie, Spania, Estonia, Suedia, Norvegia, Ungaria, Franța, Olanda, Bulgaria, Letonia, Albania, Serbia, Slovenia, Macedonia, China, Coreea de Sud, Portugalia.

Premii literare: Premiul pentru poezie al Uniunii Scriitorilor din România, 1969; Premiul pentru poezie al Academiei Române, 1970; Premiul pentru proză al Asociației Scriitorilor din București, 1982; Premiul Internațional „Gottfried von Herder“, Viena, 1982; Premiul Național de Poezie, 1997; Premiul „Opera Omnia“, 2001; Premiul Internațional „Vilenica“, 2002; Premiul Internațional „Camaiore“, 2005; Premiul Special „Acerbi“, 2005; Premiul polonez „Poetul European al libertatii“, 2016; Premiul Canadian pentru Excelență în Poezie „Griffin“, 2018; Premiul „Cununa de aur“ de la Struga, 2019.

Interdicții de publicare: 1959–1964, 1985, 1988–1989.

în 1990, Ana Blandiana reînființează PEN Clubul Român, al cărui președinte devine. Este unul dintre inișiatorii Alianței Civice, pe care o conduce între 1991 și 2001. Fondator și președinte al Academiei Civice, care realizează, sub egida Consiliului Europei, Memorialul Victimelor Comunismului și al Rezistenței, de la Sighet. Membră a Academiei Europene de Poezie, a Academiei de Poezie „Stéphane Mallarmé“ și a Academiei Mondiale de Poezie (UNESCO).

ANA BLANDIANA  
SORĂ LUME

 HUMANITAS  
BUCUREȘTI

## *Compasiunea ca formă de cunoaștere*

Am scris cu ani în urmă o carte de călătorii în străinătate care se numea *Cea mai frumoasă dintre lumile posibile*. Sensul titlului, și chiar ideea principală, niciodată spusă, a cărții era că lumea pe care o descriam în carte era probabil mai frumoasă decât în realitate, pentru că simțeam că o văd aproape prin absurd, că, pentru a ajunge să o descopăr, trebuise să se înlănțuie un asemenea șir de noroace – dintre care cel mai extraordinar era obținerea vizei de ieșire din țară – încât rezultatul nu putea fi trecut decât în categoria miracolelor. Iar miracolele nu se repetă. Prin lentila măritoare a certitudinii că lumea pe care o vedeam, o vedeam pentru prima și ultima oară, totul căpăta o aură aproape magică. Iar cartea nu-și propunea decât s-o fixeze în pagină. Muzee, situri arheologice, biserici și palate, știute dinainte pe dinafară din albume și cărți, mi se părea că *se intrupează* din ideea mea despre ele și, cercetându-le, aveam senzația că verific dacă trecerea în realitate s-a produs exact. O lume revolută, supraviețuind prin frumusețe, pe care o decupam cu evlavie din prezent, rămânea după aceea pe hârtie, un șir de stop-cadre, extrase dintr-un film al cărui rest, oricât de interesant sau chiar senzațional, nu mă interesa.

Revin acum la acel film. Este o întoarcere menită să descopere ce a rămas după ce a fost fixată în pagini aura, poezia, frumusețea supraviețuitoare. Revin acum la tot ceea ce atunci, de fapt, nu numai că mă interesa mai puțin, dar știam că oricum nu erau lucruri ale căror înțelesuri – de cele mai multe ori șocante – le-aș fi putut face publice. Nu numai fascinația mea de natură estetică, ci și cenzura contribuiseră la acea selectare

a contemplației aproape religioase din întâmplările, faptele și personajele lumii descoperite și supuse analizei critice și înțelegerii adesea înspăimântate.

Deci mă întorc la filmul călătoriilor, la prezentul lor pe care nu l-am descris niciodată pentru că nu era decât ambalajul (uneori strălucitor, alteori mizerabil) din care mă grăbeam să dezvelesc muzee, catedrale, capodopere. Călătoriile au fost pentru mine la început un fel de universități itinerante, de aceea faptul că am văzut Italia, Grecia și Egiptul mi s-a părut infinit mai important decât faptul că am văzut Statele Unite. Cum călătoream, ce trăiam, pe cine întâlneam, ce mi se întâmpla și ce înțelegeam sau nu înțelegeam din toate acestea a rămas nespus. Mă întorc acum, cu o aproape ciudată curiozitate, asupra acestei proze rămase după decuparea poeziei, descoperind o lume a prezentului contemporan cu mine (devenit între timp și el trecut). Este un fel de a-mi aminti nu doar ce am trăit, ci și ce am fost în stare să înțeleg și să spun atunci, și ce sunt în stare să înțeleg și să spun acum, din ceea ce am trăit. Și, mai ales, în ce măsură eram în stare atunci, și sunt în stare acum, să compar și să trag concluzii din comparații. Comparații între țări, popoare și istorii diferite, comparații între sisteme politice, stări materiale și niveluri de cultură diferite, între mentalități și revelații, și chiar între ochiul meu care selecta atunci și ochiul meu care vede azi. Iar astăzi ochiul meu vede mai mult idei decât forme, mai mult istoria decât timpul.

Când am scris *Cea mai frumoasă dintre lumile posibile* nu căutam decât trecutul: cu cât o ruină era mai îngropată în timp, cu atât magia ei mă cuprindea mai total, cu cât o biserică era mai veche, cu atât descopeream credința impregnată nu numai în fresce și statui, ci și în țigle și cărămizi, cu cât un pictor era mai primitiv, cu atât autenticitatea lui artistică mă fascina. Acum descopăr în întâmplările pe lângă care am trecut sensurile lor prezente și chiar următoare, atenția îmi este deturnată și chiar fascinată de sămburii răului în care încerc să ghicesc ca în bobi, cum se vor dezvolta plantele carnivore ale viitorului. Și chiar arta, în măsura în care mai are puterea să pună în

umbră viața, nu mai este doar contemplație și extaz, ci și întrebare și judecată.

După ce în America (ogarului cenușiu) descoperisem, mergând din muzeu contemporan în muzeu contemporan, 6 sau 7 pânze complet negre semnate cu nume diferite și purtând titluri diferite care, de cele mai multe ori, erau niște simple cifre, n-am mai respectat artiștii contemporani decât, poate, în măsura în care ajunseseră la nonfigurativ, nu din căutarea de forme, ci din nevoia de a da expresie inexprimabilului. N-o să uit niciodată momentul în care, înaintând ore lungi prin Galleria degli Uffizi din Florența, am avut, ca un atac de panică, revelația că istoria artei este istoria decadenței artei.

Această carte va fi – chiar dacă cele mai multe dintre episoadele sale se petrec într-un trecut recent – una a prezentului, mai precis a prezenturilor succesive, o carte de proză cu personaje, printre care eu însămi sunt un personaj, căroră li se întâmplă tot felul de lucruri, care trec prin pățanii, accidente, peripeții, cu sau fără semnificație, fapte derizorii sau evenimente istorice, pe care le-am înțeles sau nu atunci, în clipa desfășurării lor, și care acum, sub razele timpului coborât spre apus, lasă umbre prelungi cu tâlcul adesea schimbat. Va fi, deci, o carte de proză, complementară celeilalte, care era, în esența ei, una de poezie, dacă poezie înseamnă a vedea lumea mai frumoasă decât este, iar proza, a o privi fără milă. Nu sunt sigură însă că dihotomia este corectă, pentru că nici poezia nu înfrumusețează, ci este frumoasă, nici proza, oricât de crudă i-ar fi privirea, nu este fără milă. Dimpotrivă, dacă mi-ar cere cineva să spun numele unui singur sentiment pe care mi l-a trezit lumea prin care am trecut, aș răspunde fără ezitare *compasiunea*. Și cei bogăți, și cei săraci, și cei norocoși, și cei fără noroc, și frumoșii, și urâții, și învingătorii, și învinșii, și inteligenții, și proștii, și șmecherii, și naivii, și înțelepții, și nebunii, toți au sfârșit prin a-mi trezi compasiunea, despre care cu timpul am înțeles că este o treaptă a înțelegerii și o formă de cunoaștere.

Când privesc în urmă atât de ciudata traiectorie a drumurilor mele prin lume (ciudată pentru că, cel puțin până în 1989,

se desena mereu oarecum prin absurd, determinată de evenimente și întâmplări care nu aveau legătură cu mine), nu pot să nu mă întreb dacă eu sunt cea ființă umblând prin lume înainte de a o înțelege și de a-i cunoaște rosturile și legile (așa cum în adolescență mergea cu bicicleta printre mașini fără să cunoască regulile de circulație), dacă eu am trecut prin cutare întâmplare neverosimilă sau numai ciudată, și eu am scăpat cu viață din cutare accident sau cutare amenințare. Jurnalele și propria mea memorie, oricât de lacunară, îmi spun că da, în timp ce sufletul este mai puțin ferm în afirmații. Am mai scris de nenumărate ori despre acea stranie lege a biologiei care face ca – murind clipă de clipă și născându-se în același ritm – celulele din corpul nostru să fie din șapte în șapte ani în totalitate altele. Iar în aceste condiții, nu am oare dreptul să mă îndoiesc de prezența mea, a ființei care scrie acum, într-o întâmplare din urmă cu 30 de ani? Sub această aureolă de ceață, căreia anii care trec îi dau străluciri și umbre tot mai semnificante, pornesc ca într-o călătorie în această carte, care nu este una de călătorii.

Într-un anume fel, această carte continuă *Falsul tratat de manipulare*. Așa cum aceea nu era o carte de memorii, deși era construită din fragmente de amintiri, aceasta nu este o carte de călătorii, deși capitolele ei descriu întâmplări din diverse țări prin care am călătorit. Și într-un caz, și în altul, ceea ce contează este intenția, ideile cu care a fost făcută selecția bucășilor de viață, firul pe care au fost înșirate mărgelile, canavaua de înțelesuri și deducții pe care au fost brodate experiențe și descoperiri personale. „Personale“ nu înseamnă însă că eu sunt cea care contează în pagina scrisă în Africa de Sud sau în Hong Kong. Nu ce fac eu acolo, ci ce face istoria are importanță, chiar dacă ochiul meu, care privea, putea influența imaginea refractată prin lacrimi. După cum faptul că luna mai a anului 1968 la Paris mi s-a părut nu exaltantă, ci ridicolă a ținut, desigur, de propria mea perspectivă asupra acelei istorii, căzută în derizoriu, ceea ce nu însemna nici că nu era vinovată, nici că nu era periculoasă prin urmările iresponsabilității ei. Și chiar și întâmplările desfășurate în 1996 în Mexic, la Guadalajara, povestite

din punctul de vedere al personajului principal, care am fost fără îndoială eu, își găsesc semnificația mult în afara subiectivității mele, în descoperirea și dezvoltarea intereselor și orgoliilor, care pun în mișcare și asigură funcționarea mecanismelor internaționale. Ceea ce nu înseamnă că subiectivitatea mea nu e determinantă când povestesc zilele petrecute în China, descriind nu impresionantele progrese în dezvoltarea tehnică și economică pe care le-a făcut marele imperiu în postcomunism, ci lipsa de libertate și de adevăr de dincolo de acestea, umbrele otrăvitoare ale revoluției culturale și ale represiunii din Piața Tiananmen continuând să plutească printre siluetele zgârie-norilor și ale mallurilor. Adevărul e că, oriunde și oricând am fost, n-am încercat nici o clipă să uit ceea ce știam de acasă, iar această filtrare a descoperirilor prin experiența deceniilor de suferință românească le-a îmbogățit și le-a dat un sens, nu rareori diferit de ceea ce ele însele încercau să transmită.

În *Fals tratat de manipulare* am încercat să compun din fragmente de amintiri un portret al țării. Acum este vorba despre lume. O lume pe care am încercat să o descopăr, să o înțeleg și care – în pofida a tot ce am dedus și a tot ce mi s-a explicat – mi-a lăsat sentimentul tulbure că n-o cunosc cu adevărat, nu pentru că n-am fost în stare să o înțeleg, ci pentru că ea nu se înțelege pe sine. Pentru că ceea ce voiam să aflu mereu a fost nu numai cum este, ci și de ce este cum este. Iar la această întrebare nici ea, lumea, nu știe să răspundă. Ca un miros greu despre care nu știi de unde vine, persistă un mister nenatural, inautentic, făcut, nu născut, inventat ca să camufleze ceva, fără să se știe despre ce e vorba sau, dimpotrivă, ceva ce e mai bine să nu fie știut. Oricât de deosebite sunt sistemele social politice din diversele părți ale lumii, dedesubturile lor sunt aproape la fel de ascunse și subteranele aproape la fel de suspecte. Convingerea că unii sunt buni și alții sunt răi, sau cel puțin că unii sunt mai buni și alții mai răi s-a diminuat pe măsură ce globalizarea a șters contururile, a desființat granițele, a amestecat totul într-o pastă greu de definit și imposibil de analizat. Postcomunismul nu împiedică dezvoltarea capitalismului,



cenzura politică a unora și corectitudinea politică a celorlalți aproape că nu mai pot fi deosebite și e imposibil de spus care falsifică adevărul mai fără rușine.

O parte din paginile acestei cărți se referă la lumea de dinainte de 1989, o alta la cea de după, și cu siguranță ambele dovedesc nu numai cât de mare este deschiderea compasului între vârfurile căruia mi s-a desfășurat viața, ci și cât de mult s-a schimbat lumea în acest timp care este viața mea. Portretul acestei lumi în mișcare este compus din întâmplări pe care le-am trăit, cărora le-am fost personaj sau cărora le-am fost spectator și martor, întâmplări care se petrec în marea lor majoritate în străinătate. Folosesc acest termen, *străinătate*, cu întreaga greutate pe care o avea înainte de '89; în ultimii treizeci de ani, amestecul lumilor l-a erodat și l-a golit de conținut – nu numai prin dispariția frontierelor, ci și prin sentimentul de înstrăinare de acasă. Acest sentiment ciudat este mai apăsător azi decât în timpul dictaturii, pe care o simțeam ca pe o apăsare exterioară, nu lăuntrică, în profunzime, ca acum.

Doar că, pentru mine, atunci, ca și acum, soluția a fost întotdeauna aceea de a mă întoarce acasă. Acasă în țara mea, în orașul meu, în casa mea, în camera mea și – în cele mai grele momente –, atunci când toate acestea tindeau să-și piardă consistența, în pagina mea A4.

Dacă aș accepta că această carte este o carte de călătorii, atunci itinerarul acestora leagă între ele punctele de sprijin ale înțeleșului și nefericirii lumii prin care am trecut, în timp ce – schimbându-se – acestea au devenit repere ale schimbării mele. Iar în acest sens, cartea care începe este, desigur, și o carte de memorii, doar că ea nu povestește istoria mea, ci momentele în care mi s-a părut că descopăr cum, trecând prin mine, istoria face sens.

## *Prima călătorie*

Cred că prima călătorie pe care mi-o amintesc, dacă nu cumva chiar și prima călătorie pe care am făcut-o în viață, a fost când aveam patru sau cinci ani, la Mănăstirea Izbuț. Țin minte că am plecat nu numai cu Mama și cu Tata, ci cu mult mai multe persoane care formau un grup destul de mare ca să umple un întreg vagon de clasa a treia, atunci când ne-am urcat la Oradea în trenul pe care după câțiva timp l-am schimbat cu unul mai mic, unde am ocupat mai multe vagoane. Iar după ce am coborât și din acesta, am continuat să mergem pe jos pe o cărare tot mai urcătoare, mai întâi printre pajiști, apoi prin păduri aurii, cu frunze și pe pământ, ca niște odăjdii. Era probabil un început de toamnă, pentru că frunzele căzute nu ne împiedicau să ne fie foarte cald și să urcăm tot mai transpirați, până când eu n-am mai putut și am fost luată de Tata în brațe, unde în scurt timp am și adormit.

Când m-am trezit, eram întinsă pe o grămadă de haine în mijlocul unei mulțimi, din care la început nu am văzut decât nenumărate picioare, îmbrăcate în pantaloni sau în fuste aproape lungi, apoi, pentru că m-am ridicat speriată, cineva m-a luat în brațe și m-a înălțat mult deasupra capului ca să fiu văzută, dar și ca să văd eu însămi. Iar ceea ce am văzut nu mi s-a mai șters niciodată din minte.

Era o poiană sau poate o margine de pădure, în orice caz un loc foarte larg, mărginit departe de brazi, un spațiu acoperit absolut în întregime de oameni, mai precis – de la înălțimea de unde priveam – de capete, unul lângă altul, întoarse în aceeași direcție, ceafă lângă ceafă, înghesuindu-se și încercând

fiecare să se ridice mai sus, să poată vedea peste ceafa din față. Încercam să descopăr ce încercam să vadă și nu reușeam să identific pe direcția atenției lor decât un epicentru al aglomerării unde se afla un fel de cerc gol, ca o gaură neagră în mozaicul de capete sau ca o groapă pe marginea căreia rândurile din față se opriseră respectuoase sau înspăimântate. Și tocmai când privirea mea întârzia curioasă asupra golului misterios, deodată – într-un fel pe care nici cuvântul *miraculos* nu l-ar putea acoperi în întregime – din locul acela a țâșnit, *s-a înălțat* ar fi poate mai bine spus, un turn înalt de apă care, după câteva clipe, s-a dărâmat revărsându-se peste oameni. Iar oamenii, în loc să se ferească, se înghesuiau cuprinși de frenezie ca să fie acoperiți de apă, (cel care mă ținea de umeri a făcut și el câțiva pași înainte împins din spate), în timp ce apa tot mai abundentă se îndepărta în valuri concentrice care, fără să-mi dau seama de când, se răzgândiseră și se întorceau grăbite înapoi, absorbite de golul din care se născuseră. Cred că totul n-a durat mai mult de câteva minute. Cei din față, uzi leocă și cu hainele lipite de corp, cu părul atârându-le în ochi, se întorceau fericiți, lăsând altora locul, iar această mișcare involbura mulțimea emoționată. Mi-am adus aminte că nu i-am găsit pe Mama și pe Tata și am început să plâng, iar bărbatul care mă ridicase și-a adus aminte să mă lase jos.

Lăsată jos, privirea mea ajungea cel mult până la brăul persoanelor care mă înconjurau strâns, eram închisă într-o celulă cu pereți de carne într-o continuă frământare, nu mai vedeam nimic, dar mi-am dat seama – când zidurile care mă încarcerau s-au mișcat brusc înainte – că apa izbucnise din nou și puteam să-mi imaginez tot ce nu mai puteam să văd. Cum ochii nu îmi mai erau de folos, urechile au început să-și facă datoria și am realizat deodată – cu mirarea de a nu fi observat de la început – că fundalul sonor al emoției colective nu era un zgomot nearticulat, o hărmălaie de voci, țipete și exclamații, cum ar fi fost de așteptat, ci un cântec lent care își unduia cuvintele într-un cor format din multe sute de voci solidare între ele. Era evident că știau cu toții cuvintele și că le rosteau cu o bucurie

molipsitoare, care m-a făcut să încetez să plâng ca să le pot auzi mai bine, amânând spaima că am fost pierdută până la terminarea cântecului. Dar cântecul nu se termina, ci se relua mereu de la capăt, fără pauză, ca într-un canon, crescând și descrescând în ritmul emoției, în clipele inundării transformându-se aproape în strigăt, pentru ca, apoi, retragerea apei să-l molcomească, trăgănat ca o incantație.

Până aici a fost propria mea amintire, limpede și cu detalii aproape nefiresc de precise, ca un tablou privit printr-o lupă. Continuarea este rezultată din explicațiile și relatările succesive ale părinților, povestite mie sau altora de-a lungul anilor, întâmplarea cu pierderea mea la pelerinaj fiind omologată definitiv în repertoriul familiei.

În general, amintirile din copilărie sunt sedimentate din două surse: străfulgerările rare, de scurtă durată și extrem de intense ale unor imagini întipărite definitiv în memorie atunci, în momentul producerii lor, și ceea ce știm de la părinți despre aceleași imagini sau întâmplări, de obicei mult mai epice și mai detaliate, chiar dacă nu la fel de intense. Prin repetare, cele două produse ale memoriei, de natură atât de diferită, se suprapun și se topesc una într-alta, povestirile părinților având tendința să fie acceptate cu timpul ca amintiri proprii. Numai în cazul unor intensități ieșite din comun, liniile despărțitoare se mai văd, departajând impresiile.

În acest caz, mai mult decât epica, ceea ce s-a adăugat scenei povestite până acum au fost explicațiile. În primul rând, faptul că nu ne aflam într-o excursie, ci într-un pelerinaj, deosebire care mi-a fost lămurită mai târziu, ca și întreaga deslușire a atât de misteriosului fenomen carstic, ușor de luat drept miracol. La intervale scurte și regulate de timp, pe gura unui izvor obișnuit, băltind sub poalele unui stejar de la marginea poienii, izbucnea – precedată, cu un minut sau două înainte, de bolboroseli ciudate venite parcă din burta pământului – o înspăimântător de mare cantitate de apă, care se răspândea spumegând peste întreaga poiană, ca să fie absorbită, după câteva minute, cu aceeași grabă, făcând bulbuci și scoțând sunete șuierate, în

adâncul pământului. Era ca și cum prin gura aceea de izvor pământul ar fi respirat, expirând și inspirând apă în loc de aer, trăgând-o în piept adânc și după aceea dându-i drumul spectaculos și cu zgomot. Aveam să citesc mai târziu studii laborioase despre mecanica acestui fenomen natural, studii cu cât mai savante și mai minuțioase, cu atât mai de neînțeles. Oricum, mai puțin convingătoare decât miracolul. În apropierea izvorului a fost construită o mănăstire modestă, cu câteva chilii și o capelă, ca o baracă, având pereții acoperiți de ștergare cusute cu alesături și covoare populare, datorite de cei vindecați de izbuc. Acesta era numele minunii și al mănăstirii spre care la marile sărbători ale verii și toamnei (pentru că iarna izvorul se supunea legilor firii și îngheța) se scurgeau șiruri nesfârșite de oameni cântând și rugându-se.

Când Tata și Mama m-au găsit, m-au dus spre epicentrul minunii, trecând prin mulțimea care se despica făcându-i loc Tatei să înainteze. (Această imagine a cărării, deschizându-se singură în fața noastră și închizându-se în urmă ca un fermoar după ce treceam, mi-o amintesc eu însămi, nu este o amintire mediată de memoria părinților. Mai mult, mi-am amintit-o ca pe o fulgerare din altă lume, când, în Piața Universității, am fost chemată în balcon și s-a tăiat deodată prin mulțime o cărare care îmi arăta drumul.) Am ajuns astfel chiar pe buza izvorului, putând să privesc fețele strălucite de așteptare ale celor din jur și, înainte de a avea timp să mă sperii, am fost acoperită de valul care a trecut peste mine ciudat de neașteptat, apoi m-a lăsat să respir în voie de câteva ori, înainte de a se întoarce, la fel de neprevăzut, ca să mă acopere din nou. Îmi amintesc de-a lungul copilăriei, în povestirile mamei, mirarea în fața senzației de surpriză violentă care însoțea fiecare izbucnire a apei, deși toată lumea știa că avea să se producă și la dus, și la întors. Iar mama sublinia de fiecare dată această ciudățenie, ca și cum ar fi făcut parte din miracol. De altfel, din miracol făcea parte și faptul că atât de ciudatul fenomen natural nu exista dintotdeauna, nu apăruse decât de câțiva ani, în orice caz

## Cuprins

|   |     |
|---|-----|
| Comasiunea ca formă de cunoaștere . . . . . | 5   |
| Prima călătorie . . . . .                   | 11  |
| O călătorie inițiativă (I) . . . . .        | 21  |
| O călătorie inițiativă (II) . . . . .       | 34  |
| O călătorie inițiativă (III) . . . . .      | 47  |
| Era în 1969 . . . . .                       | 56  |
| „ <i>À bas la culture!</i> “ . . . . .      | 67  |
| Ce putem face cu libertatea? . . . . .      | 91  |
| Sora Maria de la Providenza . . . . .       | 106 |
| Utilități . . . . .                         | 122 |
| Caietul pierdut . . . . .                   | 123 |
| Aeroporturi, lebede și frontiere . . . . .  | 138 |
| Fără pământ . . . . .                       | 155 |
| Poezia ca mijloc de supraviețuire . . . . . | 157 |
| Treceri prin Zid . . . . .                  | 171 |
| Simbolul . . . . .                          | 180 |
| Definiția prieteniei . . . . .              | 183 |
| Mândrie patriotică . . . . .                | 190 |
| Vitrine . . . . .                           | 191 |
| Cum am intrat în Europa . . . . .           | 193 |
| Neorealism . . . . .                        | 197 |
| Nevoia de suferință . . . . .               | 200 |
| Criza de răs . . . . .                      | 206 |
| Uimirile mele norvegiene . . . . .          | 213 |
| Socialismul buf . . . . .                   | 219 |
| Copiii greci . . . . .                      | 228 |

|   |     |
|---|-----|
| Frontiera de sticlă . . . . .                       | 236 |
| Amintirea mea florentină . . . . .                  | 244 |
| O dovadă că eu sunt eu (I) . . . . .                | 246 |
| O dovadă că eu sunt eu (II) . . . . .               | 252 |
| O dovadă că eu sunt eu (III) . . . . .              | 262 |
| Lacrimi libere . . . . .                            | 278 |
| Cernăuți, în viață și în moarte . . . . .           | 297 |
| Amintiri cu Ceaușescu . . . . .                     | 301 |
| Bananele portugheze . . . . .                       | 304 |
| Străinătatea paradisiului și lumea comună . . . . . | 306 |
| Din nou Moscova . . . . .                           | 311 |
| Asta-i poezie! . . . . .                            | 318 |
| Ceva important care îmi scapă . . . . .             | 321 |
| Călătorii și părinți . . . . .                      | 327 |
| „Un bateau pour la Chine“ . . . . .                 | 333 |
| Un nou mijloc de comunicare . . . . .               | 342 |
| Ca o hârtie de calc . . . . .                       | 349 |
| Pe o plajă capitalistă . . . . .                    | 356 |
| Un război de 50 de ani . . . . .                    | 370 |
| <i>Speech and Silence</i> . . . . .                 | 375 |
| De câtă libertate are nevoie un om? . . . . .       | 386 |
| O călătorie terminată cu bine . . . . .             | 403 |
| Apocalipsa second-hand . . . . .                    | 414 |